

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 342.7

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-3-68-74

**Катерина
КАТЕРИНЧУК**©
доктор юридичних
наук, доцент
(Державний
університет
«Житомирська
політехніка»,
м. Житомир,
Україна)

Віктор БАЗОВ©
доктор юридичних
наук, професор
(Національний
університет
біоресурсів і природо-
користування
України, м. Київ,
Україна)

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Досліджено інститут обмеження прав та свобод людини і громадянина. З'ясовано неузгодженості понятійного апарату, що використовується у внутрішньо державному та міжнародному праві. Констатовано, що в теорії деякі науковці ототожнюють терміни «правові обмеження», «обмеження прав та свобод людини і громадянина», «обмеження реалізації прав та свобод людини і громадянина». Авторами акцентовано на особливостях, що притаманні інституту обмеження прав та свобод людини і громадянина. Проаналізовано рішення Конституційного Суду України у справах, що стосуються обмежень прав та свобод людини і громадянина.

Ключові слова: права людини, свободи людини, Конституція України, національне законодавство, обмеження прав і свобод людини.

Постановка проблеми. Із ухваленням Декларації про Державний суверенітет та проголошення акта незалежності України 1991 р. – Україна стала на шлях розвитку демократичного суспільства. Підтвердженням цього є ухвалення Конституції України 1996 р., в якій у Розділі «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» закріплено особисті права людини. У контексті невід'ємного права людини на життя і здоров'я та інші права й свободи (ч. 1 ст. 3 та ст. 27 Конституції України), що обумовлені природним правом людини, визначають зміст і спрямованість діяльності держави [2, с. 12]. Отже, на конституційному рівні закріплено комплекс прав та свобод людини та громадянина, однак не всі права та свободи є абсолютними, тому за деяких умов (підстав) можуть бути обмеженими. Особливої уваги потребують питання, пов'язані з обмеженням прав та свобод людини і громадянина в нинішніх умовах – воєнної агресії росії проти України. На цей час вважається актуальним – заміна військового обов'язку на альтернативну (невійськову) службу, якщо його виконання суперечить релігійним переконанням громадянина (ст. 35 Конституції України). Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» визначає, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень» [4]. Однак іншим Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» не здійснено законодавче регулювання права громадян на альтернативну (невійськову) службу саме під час воєнного стану [6].

© К. Катеринчук, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6700-2831>
kkaterinchuk@gmail.com

© В. Базов, 2023
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7065-008X>
dr.bazovvp@gmail.com

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Обмеження прав та свобод людини і громадянина досліджували Н. Безсмертна, Ю. Ірха, Н. Кушакова, Л. Летнянчин, О. Осинська, С. Рабінович, Н. Савінова, І. Савенкова, М. Савчин, А. Самотуга, Б. Сидорець, О. Скрипнюк, В. Сорокун, Т. Слінько, Є. Ткаченко, В. Філатов, С. Шевчук та інші вчені, які зробили великий внесок у дослідження цієї проблематики.

Метою статті є дослідження актуальних питань, пов'язаних з обмеженням прав та свобод людини і громадянина.

Виклад основного матеріалу. Україна – це суверенна, незалежна, демократична, соціальна та правова держава. Конституція України, визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3 Конституції України). Права людини – це правова категорія, «динамічний феномен. Сучасний їх розвиток багато в чому обумовлений глобалізаційними процесами, які впливають на них, вони, зокрема, набувають нових форм, змісту» [3, с. 9]. Саме тому положеннями Конституції України (ст. 3) на державу покладаються обов'язки – відповідати за свою діяльність перед людиною, утвердження та забезпечення прав і свобод людини. Зважаючи на це положення, можна визначити, що основоположною метою нашої держави є забезпечення та розвиток прав та свобод людини і громадянина, що проголошені у Конституції України та інших нормативно-правових актах. Однак деякі конституційно визначені права та свободи, що мають найвищу юридичну силу, не є абсолютними – їх реалізація може обмежуватися законом.

Термін «обмеження» має декілька визначень (полісемія), це може призвести до неточного розуміння, тому його використання може ускладнити комунікацію; невірного розуміння та трактування. Тлумачні словники визначають цей термін, як: «Установлювати певні межі чого-небудь; зв'язувати щось обмежувальними умовами» [17]; «правило, настанова, що обмежує чий-небудь права, дії і т. ін.» [16].

«Обмеження» як юридичне поняття у нормативно-правових актах визначено, як стан, що фіксується у медичному сертифікаті, якого необхідно дотримуватися під час користування правами, що надані відповідним свідоцтвом [5]. Термін «обмеження» є занадто великим за обсягом, тому для його використання в юриспруденції потрібно конкретизувати (деталізувати) його для правильного розуміння та використання. Наприклад, термін «обмеження» у статті 51 Кримінального кодексу України зустрічається у двох видах покарань – службові обмеження для військовослужбовців (п. 6) та обмеження волі (п. 9), тож в юриспруденції це поняття не може існувати поодиноким. Саме тому використовується наступна термінологія – обмеження прав та свобод людини і громадянина в юридичній літературі її іноді заміняють на «правові обмеження» [19, с. 163], «правомірне обмеження прав і свобод людини і громадянина» [14], «обмеження реалізації прав і свобод людини і громадянина» [15]. Щодо зазначеної вище термінології, то не потрібно її ототожнювати, по-перше, «термін «обмеження прав» є ширшою категорією, ніж «правові обмеження» («правообмеження»), бо, на відміну правообмеження, вони не можуть існувати без юридичної норми, з якої вони випливають»; по-друге, потрібно розмежовувати обмеження прав від обмеження їх реалізації. Обмеження реалізації прав та свобод людини і громадянина передбачає законодавче встановлення вимог (особливостей, характеристик та ін.) для отримання певного обсягу та змісту прав. Наприклад, у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» стаття 69 передбачає певні вимоги до кандидатів на посаду судді [7]. Хоча аналіз положень Конституції України дає змогу стверджувати, що така думка є хибною, бо в ст. 39 йдеться про «обмеження щодо *реалізації права* збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування може встановлюватися судом відповідно до закону...», можна стверджувати, що законодавець не достатньо розрізняє цю термінологію. Отже, «правові обмеження» («правообмеження»), «обмеження прав та свобод людини і громадянина» та «обмеження реалізації прав та свобод людини і громадянина» – різні правові категорії, які не тотожні.

«На рівні міжнародно-правових актів, так само, наявне використання різної термінології. У Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні й культурні права застосовується термін «обмеження», в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права – «відступ від своїх зобов'язань», в Американській конвенції про права людини – «призупинення гарантій», в Європейській конвенції про

захист прав людини та основних свобод – «обмеження» і «відступ від своїх зобов'язань» [3, с. 40].

Законодавчо на визначено «обмеження прав та свобод людини і громадянина» чи іншої вищезазначеної термінології. Спеціальна література визначає «обмеження прав людини – діяльність державних чи міжнародних органів із встановлення меж реалізації людських прав індивідів або інших суб'єктів суспільства [1, с. 102].

Обмеження прав і свобод людини – це інститут права, що становить велику кількість взаємопов'язаних, узгоджених між собою норм конституційного, кримінального, цивільного, адміністративного, екологічного й інших галузей права, які встановлюють порядок, підстави, умови, правомірність, механізми звуження змісту й обсягу прав людини [3]. Отже, інститут «обмеження прав та свобод людини і громадянина» є міжгалузевим, тобто складається з норм права різних галузей, що регулюють суспільні відносини певного виду, які взаємопов'язані, взаємозалежні та взаємоузгоджені.

«Обмеження відіграють величезну роль у здобутті особистістю справжньої свободи. Обмежуючи певною мірою свободу кожного індивіда, закон забезпечує йому безперешкодне використання своїх прав, тобто гарантує йому свободу всередині цих меж. Свобода кожної людини поширюється лише до тієї межі, від якої починається свобода інших людей. Прагнучи встановити ці межі, закон сприяє тому, щоб у спільному житті людей запанував порядок, оснований на свободі» [19].

Проаналізувавши чинне національне законодавство, пропонуємо визначити основні ознаки обмеження прав та свобод людини і громадянина:

1. «Обмеження прав та свобод людини і громадянина» як правовий інститут містять у собі виключно негативні засоби (заборони, обов'язки, ліміти, міра покарання та інше) і не передбачають позитивних – дозволи, пільги, заохочення та інше.

2. Законодавче врегулювання. Права та свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина визначаються виключно законами України (п. 1 ст. 92 Конституції України). Основні положення щодо обмеження прав та свобод людини і громадянина в Україні визначено насамперед у Конституції України, а також у законах України: «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану» та інших нормативно-правових актах. Права та свободи людини і громадянина, що не можуть бути обмежені в жодних випадках, передбачені статтями 24, 25, 27–29, 40, 47, 51, 52, 55–59, 60–63 Конституції України. Отже, обмеження прав та свобод людини і громадянина не можуть бути неконституційними, тобто такими, що суперечать положенням Конституції України. У рішенні Конституційного Суду України визначено, що «обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права» [9].

Існують і виключні випадки обмеження прав та свобод людини і громадянина – це обмеження щодо реалізації права громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування може встановлюватися судом [10]; та обмеження прав та свобод людини у випадку її засудження за вчинення кримінального правопорушення, що встановлюються вироком суду (ч. 2 ст. 63 Конституції України). Адже покарання, відповідно до статті 50 Кримінального кодексу України є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

3. Обмеження основних прав здійснюється як шляхом прямих заборон, так і вилученням тієї чи іншої правомочності зі змісту конкретного права, а також шляхом встановлення спеціального порядку реалізації такого права [19].

4. Обмеження прав та свобод людини і громадянина повинні мати чітко визначені «кордони», тобто обмежується їх тривалість – строки дії. Конституція України ст. 64 визначає таке положення: «В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть

встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень». Хоча деякі автори зазначають, що правові обмеження можуть мати тимчасовий та постійний характер [15]. «Поняття «обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина» в контексті частини першої статті 64 Конституції України треба розуміти як непередбачене конституційними нормами звуження обсягу прав і свобод, встановлення додаткових норм, якими нівелюється свобода об'єднання у політичні партії в порядку, визначеному відповідним законом, і які фактично перешкоджають створенню об'єднань громадян. Тому необхідно відрізнити поняття «обмеження основоположних прав і свобод» від прийнятого у законотворчій практиці поняття «фіксація меж самої сутності прав і свобод» шляхом застосування юридичних способів (приймів), визнаючи таку практику допустимою, якщо додаткове унормування процесу створення політичних партій спеціальним законодавством ставить на меті не звужити обсяг прав і свобод, а уточнити зміст та регламентацію процедурних питань і окреслити загальні межі основоположних прав» [11].

5. Обмеження прав та свобод людини і громадянина потребують контролю відповідних органів. Права та свободи людини і громадянина гарантовані як національними нормативно-правовими актами, так і ратифікованими Україною міжнародними договорами. Саме вони забезпечують та реалізують захист прав та свобод людини і громадянина, передбачають систему органів, обов'язком яких є допомога у реалізації і захисті прав та свобод людини і громадянина.

6. Обмеження прав та свобод людини і громадянина повинні бути офіційно визначеними, тобто відповідний нормативно-правовий акт передбачає та конкретизує, які права та свободи людини і громадянина та якою мірою можуть обмежуватися.

7. Застосовуються у виключних (об'єктивних) випадках (наприклад, загроза життю нації; в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ч. 2 ст. 34, ст. 36, 39 Конституції України); моральності населення або захисту прав і свобод інших людей (ч. 1 ст. 35 Конституції України). «Встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним) та суспільно необхідним» [14]; «соціально виправданим і адекватним» [12].

8. Обмеження прав та свобод людини і громадянина – це зменшення чи звуження обсягу прав, свобод, а не їх повна ліквідація чи скасування. «Скасування конституційних прав і свобод – це їх офіційна (юридична або фактична) ліквідація. Звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням. У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідними і загальними. Загально визнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена» [13].

9. Обмеження прав та свобод людини і громадянина не можуть стосуватися певної групи (категорії) осіб. «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» (ч. 1 ст. 24 Конституції України).

Висновки. Обмеження прав та свобод людини і громадянина як правовий інститут у світлі сучасних подій є особливо актуальним. На цей час, проаналізувавши теоретичні дослідження, внутрішньодержавне та міжнародне право, можна констатувати, що деякі положення потребують уточнень та роз'яснень для забезпечення прав і свобод людини та безпеки суспільства. Вказані нами особливості обмежень прав та свобод людини і громадянина є достатньо умовними, бо ґрунтуються виключно на національному законодавстві.

Список використаних джерел

1. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / уклад.: В. Л. Бабка, М. М. Шумило; за ред. д-ра іст. наук, проф. А. М. Киридон. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.

2. Катеринчук К. В. Злочини проти здоров'я особи: проблеми кримінально-правової теорії та практики : монографія. Київ : ФОРМ-Літ, 2018. 408 с.
3. Мерник А. М., Кузьміна В. О., Бураков Б. М. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний і практичний аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 42–46.
4. Про альтернативну (невійськову) службу : Закон України від 19.12.1991. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 15. Ст. 188.
5. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини : навч.-метод. посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с.
6. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993. *Відомості Верховної Ради*. 1993. № 44. Ст. 416.
7. Про затвердження Авіаційних правил України «Загальні вимоги до медичної сертифікації штурманів, бортінженерів, бортрадістів та бортоператорів» : наказ Державіаслужби України від 27.12.2018 № 1374. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0074-19/ed20181227#n26>
8. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 01.06.2016 № 2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-16>
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19.04.2001 № 4-рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v004p710-01/find?text=%EE%E1%EC%E5%E6%E5%ED%ED>.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12.06.2007 № 2-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-07>.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів) від 6.10.2010 № 21-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10#Text>.
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v005p710-05>.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про вибори Президента України», «Про Державний реєстр виборців», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України» та Кодексу адміністративного судочинства України (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України) від 19.10.2009 № 26-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v026p710-09>.
15. Савенкова І. Є. Правомірне обмеження прав і свобод людини в міжнародному праві. 2015. С. 229–233. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/20626/1.pdf>.
16. Слінько Т. М. Правові підстави обмеження реалізації прав і свобод людини і громадянина. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15153/1/Slinko.pdf>.
17. Словник UA: портал української мови та культури. URL: <https://slovnkyk.ua/index.php?sword=%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>.
18. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 5. С. 536.
19. Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини. 2016. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/5037/vnulpurn201683759.pdf>.

Надійшла до редакції 31.07.2023

References

1. Velyka ukrainska entsyklopediia. Tematychnyi reistr hasel z napriamu «Iurydychni nauky» [Great Ukrainian encyclopedia. Thematic register of slogans from the field of "Legal Sciences"] / uklad.: Babka V. L., Shumylo M. M.; za red. d-ra ist. nauk, prof. Kyrydon A. M. Kyiv : Derzhavna naukova ustanova «Entsyklopedychnе vydavnytstvo», 2017. 152 p. [in Ukr.].
2. Katerynchuk, K. V. (2018) Zlochyny proty zdorovia osoby: problemy kryminalno-pravovoi teorii ta praktyky [Crimes against personal health: problems of criminal legal theory and practice] : monohrafiia. Kyiv : FOP Maslakov, 408 p. [in Ukr.].
3. Mernyk, A. M., Kuzmina, V. O., Burlakov, B. M. (2020) Obmezhenia prav i svobod liudyny v suchasnykh umovakh: teoretychnyi i praktychnyi aspekty [Limitation of human rights and freedoms in modern conditions: theoretical and practical aspects]. *Iurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 2, pp. 42–46. [in Ukr.].
4. Pro alternatyvnu (neviiskovu) sluzhbu [On alternative (non-military) service] : Zakon Ukrainy vid 19.12.1911. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 1992. № 15, art. 188.
5. Osnovy mizhnarodno-pravovykh standartiv prav liudyny [Basics of international legal standards of human rights] : navch.-metod. posibnyk / za red. zaviduvacha kafedry mizhnarodnoho ta yevropeiskoho prava O. V. Bihniaka. Kherson : Vydavnychi dim «Helvetyka», 2019. 168 p. [in Ukr.].
6. Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiiu [On mobilization training and mobilization] : Zakon Ukrainy vid 21.10.1993. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 1993. № 44. St. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>. [in Ukr.].
7. Pro zatverdzhennia Aviatsiinykh pravyl Ukrainy «Zahalni vymohy do medychnoi sertyfikatsii shtrumaniv, bortinzhenerv, bortradystiv ta bortoperatoriv» [On the approval of the Aviation Rules of Ukraine "General requirements for the medical certification of navigators, flight engineers, flight attendants and flight operators"] : nakaz Derzhaviasluzhby Ukrainy vid 27.12.2018 № 1374. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0074-19/ed20181227#n26>. [in Ukr.].
8. Pro sudoustrii i status suddiv [On judiciary and the status of judges] : Zakon Ukrainy vid 02.06.2016. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 2016. № 31, art. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n612>. [in Ukr.].
9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhennia tretoho rechennia chastyny pershoi statti 13 Zakonu Ukrainy «Pro psykhiatrychnu dopomohu» (sprava pro sudovi kontrol za hospitalizatsiieiu nedieezdatnykh osib do psykhiatrychnoho zakladu) vid 01.06.2016 r. № 2-rp/2016 [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of the third sentence of the first part of Article 13 of the Law of Ukraine "On Psychiatric Assistance" (the case of judicial control over the hospitalization of incapacitated persons in a psychiatric institution) dated 01.06.2016 No. 2-pn/2016]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-16>. [in Ukr.].
10. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy shchodo ofitsiinoho tлумachennia polozhennia chastyny pershoi statti 39 Konstytutsii Ukrainy pro zavchasne spovishchennia orhaniv vykonavchoi vlady chy orhaniv mistsevoho samovriaduvannia pro provedennia zboriv, mitynhiv, pokhodiv i demonstratsii (sprava shchodo zavchasnoho spovishchennia pro myrni zibrannia) vid 19.04.2001 r. № 4-rp/2001 [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of the first part of Article 39 of the Constitution of Ukraine on advance notification of executive power bodies or local self-government bodies on the holding of meetings, rallies, marches and demonstrations (the case regarding advance notification of peaceful assemblies) dated 04/19/2001 No. 4-rp/2001]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v004p710-01/find?text=%EE%E1%EC%E5%E6%E5%ED%ED>. [in Ukr.].
11. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 70 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastyny pershoi statti 10, punktu 3 chastyny druhoi, chastyn piatoi, shostoї statti 11, statti 15, chastyny pershoi statti 17, statti 24, punktu 3 rozdil VI «Zakliuchni polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro politychni partii v Ukraini» (sprava pro utvorennia politychnykh partii v Ukraini) vid 12.06.2007 r. № 2-rp/2007 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of 70 People's Deputies of Ukraine regarding the conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the provisions of the first part of Article 10, paragraph 3 of the second part, the fifth and sixth parts of Article 11, Article 15, the first part of Article 17, Article 24, paragraph 3 of Chapter VI "Final Provisions" of the Law of Ukraine "On Political Parties in Ukraine" (Case on the Formation of Political Parties in Ukraine) dated June 12, 2007 No. 2-pn/2007]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-07>. [in Ukr.].
12. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen zakoniv Ukrainy «Pro zasady zapobihannia ta protydii koruptsii», «Pro vidpovidalnist iurydychnykh osib za vchynennia koruptsiinykh pravoporushen», «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za koruptsiini pravoporushennia» (sprava pro koruptsiini

pravoporushennia ta vvedennia v diiu antykoruptsiinykh zakoniv) vid 6.10.2010 r. № 21-rp/2010 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the Supreme Court of Ukraine regarding the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of the laws of Ukraine "On the principles of preventing and countering corruption", "On the responsibility of legal entities for committing corruption offenses", "On introducing changes to some legislative acts of Ukraine regarding responsibility for corruption offenses" (case on corruption offenses and the implementation of anti-corruption laws) dated October 6, 2010 No. 21-rp/2010]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10#Text>. [in Ukr.].

13. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 51 narodnoho deputata Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statti 92, punktu 6 rozdil X «Perekhidni polozhennia» Zemelnogo kodeksu Ukrainy (sprava pro postiiine korystuvannia zemelnymy diliankami) vid 22.09.2005 r. № 5-rp/2005 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of 51 people's deputies of Ukraine regarding compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 92, Clause 6 of Section X "Transitional Provisions" of the Land Code of Ukraine (case on permanent use of land plots) dated 09/22/2005 No. 5-rp/2005]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v005p710-05>. [in Ukr.].

14. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Prezidenta Ukrainy ta 48 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen zakoniv Ukrainy «Pro vybory Prezidenta Ukrainy», «Pro Derzhavnyi reiestr vybortsiv», «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vyboriv Prezidenta Ukrainy» ta Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy (sprava pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vyboriv Prezidenta Ukrainy) vid 19.10.2009 № 26-rp/2009 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submissions of the President of Ukraine and 48 People's Deputies of Ukraine regarding the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of certain provisions of the laws of Ukraine "On the Election of the President of Ukraine", "On the State Register of Voters", "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine" on the elections of the President of Ukraine" and the Code of Administrative Procedure of Ukraine (the case of amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the elections of the President of Ukraine) dated 10.10.2009 No. 26-rp/2009]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v026p710-09>. [in Ukr.].

15. Savenkova, I. Ye. (2015) Pravomirne обмеження прав і свобод людини в міжнародному праві [Legitimate restriction of human rights and freedoms in international law]. Pp. 229–233. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/20626/.pdf> [in Ukr.].

16. Slinko, T. M. Pravovi pidstavy обмеження реалізації прав і свобод людини і громадянина [Legal grounds for restricting the exercise of human and citizen rights and freedoms]. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15153/1/Slinko.pdf> [in Ukr.].

17. Slovnyk UA: portal ukraïnskoi movy ta kultury [The UA dictionary is a portal of the Ukrainian language and culture]. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F> [in Ukr.].

18. Slovnyk ukraïnskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language] : v 11 t. / AN URSS. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. Kyiv : Naukova dumka, 1970-1980. Vol. 5, p. 536. [in Ukr.].

19. Fihel, Yu. O. (2016) Teoretychni aspekty обмеження прав людини [Theoretical aspects of the limitation of human rights]. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/5037/vnulpurn201683759.pdf>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Kateryna Katerynychuk, Viktor Bazov. Limitation of human and citizen rights and freedoms.

The institution of restriction of human and citizen rights and freedoms has been studied. At the constitutional level, a complex of rights and freedoms, which are a necessary component of the legal state and civil society, is enshrined. However, not all rights and freedoms of a person and a citizen are absolute, so they may be limited under certain conditions (grounds).

The inconsistencies of the conceptual apparatus used in domestic and international law have been clarified, namely "restriction", "restriction of the rights and freedoms of a person and a citizen", "legitimate restriction of the rights and freedoms of a person and a citizen", "restriction of the realization of the rights and freedoms of a person and of a citizen", "waiver from one's obligations", "suspension of guarantees". It was found that in theory some scientists equate these terms, which can lead to inaccurate understanding, so their use can complicate communication; incorrect understanding and interpretation. The authors focused attention on the features inherent in the institution of restriction of the rights and freedoms of a person and a citizen. The decisions of the Constitutional Court of Ukraine in cases related to restrictions on the rights and freedoms of a person and a citizen have been analyzed.

Therefore, the limitation of the rights and freedoms of a person and a citizen as a legal institution in the light of modern events is particularly relevant. At present, analyzing theoretical studies, national and international legislation, it can be stated that some provisions require clarification and clarification to ensure human rights and freedoms and the safety of society. The signs of restrictions on the rights and freedoms of a person and a citizen listed by us are quite conditional, because they are based exclusively on national legislation.

Keywords: *human rights, human freedoms, the Constitution of Ukraine, national legislation, restrictions on human rights and freedoms.*